

THE PROTECTION OF INDIVIDUAL AND GROUP IDENTITIES AS HUMAN RIGHTS

Author information:

Veselina Ilieva

Lecturer, PhD

at Department of Social Pedagogy

at Konstantin Preslavsky – University of Shumen

✉ v.ilieva@shu.bg

🌐 Bulgaria

В съвременната концепция за правата на човека защитата на идентичността (както индивидуална, така и груповая) може да бъде извлечена от принципа на зачитането на достойнството на всяко човешко същество. Днес е общоприето, че спазването на правата на човека произтича от необходимостта да се осигури на всеки както свободно, така и достойно съществуване. Този принцип се утвърждава като основополагащ след Втората световна война. В *Устава на ООН* (1945), както и във *Всеобщата декларация за правата на човека* (1948) на първо място е изведено [1] „признаването на достойнството, присъщо на всички членове на човешкия род”. Нека да добавим, че в Декларацията се провъзгласява [1, чл.1]: „Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права.” В *Хартата на основните права на Европейския съюз* (2000/2007), която според *Лисабонския договор* (2007) е част от правото на Съюза, тези идеи са доразвити. Още в Член 1 на Хартата се гарантира [2] „ненакърнимостта на човешкото достойнство”.

Защитата на индивидуалната идентичност е защита на свободата на индивида да бъде верен на себе си - това е защита от вмешателство в неговия вътрешен свят, което вмешателство от една страна може да накърни неговото достойнство, а от друга да наруши целостта на неговата личност, на неговото Аз. От тук произлиза правото на „психическа цялост”, което за пръв път е формулирано в Хартата на основните права [2].

Важен аспект на защитата на индивидуалната идентичност е правото на свобода на мисълта, съвестта и религията, което е гарантирано във *Всеобщата декларация за правата на човека*, *Международния пакт за граждански и политически права* (1966) и *Европейската конвенция за правата на човека* (1950). През 1993 г. *Комитетът по правата*, който е създаден по силата на споменатия пакт, прави тълкувателен коментар на това право. В коментара се подчертава, че под защита е свободата на мисълта по всички въпроси, на личните убеждения и на обвързването с една религия или вяра. При това става дума както за религиозни убеждения, така и за правото да не се изповядва никаква религия или вяра. Комитетът счита, че свободата на мисълта и съвестта, а също така правото на всеки човек да държи на мнението си без външна намеса, както и свободата да се изповядва или приема една религия или вяра по свой избор са безусловни – върху тях не са допустими каквито и да е ограничения. (Известни ограничения, предвидени в закон, са допустими върху свободата да се изразява, т. е. да се дава външен израз на една религия или вяра.)

Комитетът подлага на специален анализ въпроса за религиозното образование и възпитание. От една страна той разграничава правото на религиозно обучение, което е част от правото да се изповядва своята религия, като подчертава, че децата трябва да получават

религиозно и морално възпитание в съответствие с убежденията на родителите им. От друга страна Комитетът е на мнение, че Международният пакт за граждански и политически права позволява изучаването в обществените училища на предмети като обща история на религиите и етика, ако то се провежда по неутрален и обективен начин. В коментара се отбелязва, че обществено образование, което включва обучение по една определена религия или вяра е в несъответствие с формулираното правото на религиозно и морално възпитание, освен ако не се приеме разпоредба за недискриминационно освобождаване или за алтернативни възможности, съобразени с желанията на родителите и настойниците.

Съвременното международно право в областта на правата на човека включва в себе си като свой важен аспект и защитата на индивидуалната идентичност на децата, включително на гарантирането на тяхното хармонично развитие. По-специално *Конвенцията на ООН за правата на детето* (1989) гарантира правата на децата да формират свои собствени възгледи, да изразяват свободно тези възгледи по всички въпроси, а също така правото на мисълта, съвестта и религията, като са зачетени и правата и задълженията на родителите да осигуряват ръководство при упражняването от техните деца на това право. В Конвенцията всяко дете е защитено от незаконна намеса върху неговата самоличност, включително върху правото на име (от рождение), гражданство и семейни връзки [3].

Защита на груповите идентичности.

Индивидуалната идентичност, както и груповите идентичности, които се включват в нея се намират под влияние на макрообществото – те зависят от обществените процеси. Външните въздействия могат да оказват благотворно влияние, но могат да играят деструктивна роля до степен, която може да доведе до деформация на идентичността или до нейното разграждане.

Разглеждайки идентичността като формираща се в отношенията, които човек има с „другите”, **Чарлс Тейлър** обръща внимание върху значението на политиката на признаване. Според него [4, с.85] „...нашата идентичност е отчасти оформена от признаването или от неговата липса, често пъти от превратното признаване от страна на другите, и така човек или група от хора могат да претърпят истинско увреждане, истинска деформация, ако заобикалящите ги хора или обществото им връщат като огледален образ една ограничена или уронваща достойнството или достойна за презрение представа за самите тях. Непризнаването или превратното признаване може да причини вреда, може да бъде форма на потискане, затваряйки някого в затруднен, деформиран начин на съществуване”.

Съотнасяйки политиката на признаването с политиката на слепота към различието, характерно за някои на пръв поглед основаващи се на принципа на равенството доктрини, Тейлър констатира [4, с.91]: „Сляпо за различието общество е не само безчовечно (защото потиска идентичностите), но също и по изтънчен и несъзнателен начин, само по себе си е твърде дълбоко дискриминиращо.”

Отказът от признаването на групови идентичности е не само нехуманно, защото може да нанесе поражения върху личността на индивида, но то също така крие конфликтен потенциал, защото може да стимулира групова мобилизация, което от своя страна да доведе до групово противопоставяне. Ето защо в съвременната международна система на защита на правата на човека се обръща особено внимание на защитата на груповите идентичности.

Един първи пласт на такава защита е защитата от пряка и непряка дискриминация на основата на различни признаци, като например на основата на пол, раса, етническа принадлежност, принадлежност към национално малцинство, гражданство, сексуална ориентация и т. н. Всеки от тези признаци обозначава обособяване на групи, всяка със своята групов идентичност. Защитата от дискриминацията в този смисъл може да бъде разбрана и като защита на груповата идентичност.

Наред с това през последните повече от 40 години бяха създадени редица международни правни и политически документи, посветени на защитата на етническите, религиозни или езикови малцинства (или на националните малцинства), в които централно място е отделено на защитата на съответните групови идентичности.

На това място е необходимо едно уточнение. Трябва да се прави разлика между защитата на групите от една страна и съответно на груповите идентичности и колективните права от друга. Защитата на груповата идентичност може да се осъществи както със задаването на колективни, така и на индивидуални права.

Делението на колективни и индивидуални права има правно-технически смисъл, отнасящ се до това кой е субектът на правото от гледна точка на неговата защита – колективът или индивидът. Така например, когато говорим за малцинствени права, в първия случай (на колективни права) субект на правото е малцинството - казваме, че „малцинството има право...”. Във втория случай (на индивидуални права) субекти на правото са лицата, принадлежащи към малцинството – казваме, че „лицата, принадлежащи към малцинството имат право...”. *И в двата случая става дума за защита на групова идентичност.* Освен това и в двата случая може да става дума за права, които могат да се ползват и в група, т. е. индивидуалните права могат да се ползват и в група.

Както беше казано, делението индивидуални или колективни права има отношение към защитата на тези права. Когато едно право е записано като индивидуално, всеки принадлежащ към малцинство може да го защити индивидуално. За да бъде защитено едно колективно право обаче, колективът трябва по определени правила да излъчи свое представителство, т. е. колективните права водят с необходимост до институциализацията на колективите (в случая на малцинства – до създаване на специфични малцинствени институции). Трябва изрично да се подчертае, че всички актуални международни правни и политически документи, отнасящи се до защитата на малцинствата са написани в термини на индивидуални права.

Накрая се прилагат някои текстове от международни документи, отнасящи се до защитата на групови идентичности:

• *Международен пакт за граждански и политически права* [5], одобрен от Общото събрание на ООН на 16 декември 1966 г.:

„Член 27. В държави, в които съществуват етнически, религиозни или езикови малцинства, лицата, принадлежащи към тези малцинства, не могат да бъдат лишени от правото да имат съвместно с другите членове на своята група собствен културен живот, да изповядват и практикуват собствената си религия или да си служат със своя език.”

• *Декларация за правата на лица, принадлежащи към национални или етнически, религиозни и езикови малцинства* [6], приета от Общото събрание на ООН на 18 декември 1992 г.:

„Член 1. (1) Държавите трябва да защитават съществуването и националната или етническата, културна, религиозна и езикова идентичност на малцинствата на своя територия и да насърчават условия за подкрепата на тази идентичност.”

„Член 4. (4) Държавите трябва, където е подходящо, да вземат мерки в областта на образованието, за да насърчат познаването на историята, традициите, езика и културата на малцинствата, живеещи на тяхната територия. Лицата, принадлежащи към малцинства, трябва да имат съответни възможности да придобиват знания за обществото като цяло.”

• *Рамкова конвенция за защита на националните малцинства* [7], одобрена от Комитета на министрите на Съвета на Европа на 10 ноември 1994 г.:

„Член 3. (1) Всяко лице, принадлежащо към национално малцинство, има правото на свободен избор дали да бъде третирано като такова, или не, като нито от този избор, нито от упражняването на правата, свързани с този избор, не могат да произтекат каквито и да било неблагоприятни последици.”

(От Обяснителния доклад към Конвенцията: „35. Тази алинея не предполага, че дадено лице има право да избере произволно да принадлежи към някое национално малцинство. Индивидуалният субективен избор е неразделно свързан с обективни критерии, отнасящи се до неговата идентичност.”)

„Член 5. (1) Страните се задължават да насърчават развитието на условия, необходими за лицата, принадлежащи към национални малцинства, за да поддържат и развиват своята култура,

както и да съхраняват най-важните елементи на своята идентичност – религия, език, традиции и културно наследство.

(2) Без това да засяга мерките, приети в рамките на общата им политика на интегриране, страните се въздържат от провеждане на политика или дейност, насочени към асимилиране на лица, принадлежащи към национални малцинства, против тяхната воля и защитават тези лица от всяко действие, целящо такава асимилация.”

„Член 6. (1) Страните насърчават духа на търпимост и диалог между различните култури и приемат действени мерки за поощряване на взаимното уважение, разбирателството и сътрудничеството между всички лица, живеещи на тяхна територия, независимо от етническата, културната, езиковата или религиозната им идентичност, по-специално в областта на образованието, културата и средствата за масово осведомяване.

(2) Страните се задължават да приемат подходящи мерки за защита на лицата, които могат да бъдат подложени на заплахи или дискриминационни, враждебни или насилствени действия поради тяхната етническа, културна, езикова или религиозна идентичност.”

• *Харта на основните права на Европейски съюз* [2], провъзгласена от Европейския парламент, Съветът и Комисията на 7 декември 2000 г., ревизира на 14 декември 2007 г., считано от датата на влизане в сила на Договора от Лисабон:

„Преамбюл....

„Съюзът допринася за съхраняването и развитието на тези общи ценности при зачитане многообразието на културите и традициите на европейските народи, както и националната идентичност на държавите-членки...”

„Член 22. *Културно, религиозно и езиково многообразие* Съюзът зачита културното, религиозно и езиково многообразие.”

References:

1. Vseobshtata deklaratsia za pravata na choveka, 1948
2. Harta na osnovnite prava na Evropeyski sayuz, izdadena 2000 g., revizirana prez 2007
3. Konstitutsia na Republika Bulgaria, 1991
4. Teylar, Ch., Multikulturalizam. Izsledvane varhu politikata na priznavane. IK „Kritika i humanizam”, Sofia, 1999
5. Mezhdunaroden pakt za grazhdanski i politicheski prava, 1966
6. Deklaratsia za pravata na litsa, prinadlezhashti kam natsionalni ili etnicheski, religiozni i ezikovi maltsinstva, 1992
7. Reglament (EO) № 343/2003 na saveta na Evropeyskia sayuz ot 18 fevruari 2003 godina za ustanovyavane na kriterii i mehanizmi za opredelyane na darzhava chlenka, kompetentna za razglezhdaneto na molba za ubezhishte, koyato e podadena v edna ot darzhavite chlenki ot grazhdanin na treta strana